

KS. MIECZYŚLAW OLSZEWSKI¹

BIBLIOTEKA ARCHIDIECEZJALNEGO WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W BIAŁYMSTOKU

Wstęp

Biblioteka stanowi w życiu społeczeństw już od bardzo dawnych czasów niezmiernie ważny element jego kultury i cywilizacji, w niej bowiem przechowywane są książki, a ta z kolei jako wytwór ludzkiej kultury należy do jednego z najważniejszych sposobów zachowania i przekazywania ludzkiej myśli potomnym. Gromadzenie książek i odpowiednie ich przechowywanie w formie księgozbiorów, a także zabezpieczenie ich przed wszelkiego rodzaju zniszczeniem, kradzieżą, dewastacją, aby mogły służyć pokoleniom, należy do bardzo starych zjawisk społeczno-kulturalnego życia ludzi. Księgozbiory są znakiem rozwoju życia kulturalnego i umysłowego; znajdujemy je tam, gdzie się to życie rozwija, a zarazem świadczą one o stopniu rozwoju i o stanie kultury umysłowej danego okresu historycznego.

Inny niezmiernie ważny moment dotyczący gromadzenia książek odnosi się do wszelkiego rodzaju szkół, które trudno sobie wyobrazić bez istnienia biblioteki. Biblioteka seminaryjna, bo o niej tu będzie mowa, zawiera w sobie, jak każda inna uczelniana biblioteka, oba te wątki. Z jednej strony jest świadectwem kultury i to kultury religijnej, a z drugiej strony jest ona biblioteką uczelnianą o profilu filozoficzno-teologicznym. Wątki te stały się treścią dla niniejszego opracowania. W pierwszym rozdziale znajdzie się nieco historii, która jest świadectwem pewnej kultury, w tym troski o rozwój takiej insty-

¹ Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego, Białystok.

tucji, jaką jest seminaryjna biblioteka, a także o jej specyficznych trudnościach, jakie przeżywała w swojej krótkiej historii. Drugi rozdział dotyczący stanu aktualnego wskazuje na specyfikę tego zbioru i jego znaczenie w kulturze umysłowej naszego regionu.

1. Dzieje biblioteki

Historia biblioteki Seminarium Duchownego w Białymstoku zaczyna się w zasadzie od momentu zaistnienia tej uczelni w naszym mieście, która jest w zasadzie kontynuacją Seminarium Duchownego w Wilnie. Seminarium wileńskie należy do najstarszych tego rodzaju uczelni w Polsce a nawet w świecie. Po Soborze Trydenckim 1545-1563, kiedy to zarządzono zakładanie seminariów duchownych dla kształcenia przyszłych duszpasterzy, w Wilnie powstało ono już w 1582 i istniało tam przechodząc różne koleje losu aż 1945 roku. W okresie międzywojennym Seminarium Duchowne ściśle współpracowało z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu im. Stefana Batorego.¹ W czasie II wojny światowej z istnieniem polskiego Uniwersytetu Wileńskiego nie chcieli pogodzić się Litwini i dlatego władze litewskie dekretem z dnia 11 XII 1939 roku nakazały Uniwersytetowi zamknąć działalność dydaktyczno-naukową². Dla istnienia Seminarium natomiast czas II wojny światowej był decydującym. Po powrotnym wkroczeniu władz sowieckich do Wilna w 1944 roku polityka zaborcy była w stosunku do Polaków zdecydowanie radykalizowana, stąd i korzystanie ze zbiorów biblioteki było bardzo utrudnione, dlatego, jak notuje „Księga protokołów” posiedzeń księży profesorów pod datą 27 XI 1944 roku, powołano jeszcze w Wilnie z księży profesorów Ignacego Świrskiego, Michała Klepacza i Walentego Urmanowicza, specjalną komisję do rozwiązania tego problemu.³ Ta sama Księga protokołów notuje pod datą 30 IV 1945 roku z sesji profesorów zebranych już jednak w Białymstoku

¹ Hołodok, Stanisław (1995). Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Białymstoku (1945-1951) W: Hołodok, Stanisław red. (1995). *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga Jubileuszowa*. Białystok: Kuria Metropolitalna Białostocka, s. 47-48.

² Ibidem, s. 48.

³ Archidiecezjalne Archiwum w Białymstoku (AAB). *Księga Protokołów posiedzeń Rady Wydziału Teologicznego USB i profesorów Wileńskiego Seminarium Duchownego (1944-1955)*, s. 17.

brzezienną w skutkach dla przyszłości tej uczelni i jej biblioteki następującej treści wiadomość: „Dekretem Rady Komisarzy Ludowych Litewskiej SSR z dnia 15 II 1945 roku Wileńskie Seminarium Duchowne pracować dalej w Wilnie nie może i zostaje usunięte z Wilna.”⁴ Podobny los spotkał także Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego, który przymuszono repatriować się do Polski. Próby zalegalizowania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu nie dały pozytywnego rezultatu. Wydział Teologiczny Stefana Batorego w Białymstoku został zlikwidowany decyzją władz państwowych w 1948 roku, tzn. zakazano jego działalności, a ostatecznie przestano używać nazw np. posiedzeń Rady Wydziału USB w 1951 roku. O tym bardziej szczegółowo pisze S. Hołodok w cytowanym już opracowaniu.⁵ Część profesorów Wileńskiego Uniwersytetu była wykładowcami w Seminarium Duchownym Jednakże całe Seminarium, a więc jego zarząd, profesorowie, wykładowcy i seminarzyści zostali usunięci z Wilna.⁶ Wszystkie więc gmachy, sale wykładowe wraz z biblioteką, liczącą wówczas około 65 tysięcy woluminów, pozostało w Wilnie. Bibliotekę seminaryjną należało zatem organizować od początku w Białymstoku, dokąd musiało się przenieść seminarium. Wydać się może śmieszne, ale w rzeczywistości pierwsza wyższa uczelnia w Białymstoku, której pierwszy rok pracy zaczęto 8 maja 1945 roku, rozpoczęła wypełniać swoje dydaktyczno-naukowe zadania praktycznie bez biblioteki. Stopniowo jednak dzięki darom księży białostockich, a zwłaszcza dzięki kilkutysięcznemu zbiorowi ks. Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego, zmuszonego także opuścić Wilno, księgozbiór seminaryjny zaczął się powiększać i służyć studentom teologii. Dużym wsparciem okazał się dar Kościoła francuskiego w formie podręczników teologicznych w języku łacińskim i francuskim. Ten dramatyczny rozwój seminaryjnej biblioteki w latach powojennych w początkach jej powstawania można prześledzić na podstawie proveniencji książek, co mogłoby być

⁴ AAB. *Kronika Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego pod wezw. Św. Jerzego Męcz. w Białymstoku. Rok akademicki 1955/56-1958/59*. Tom 1, s. 2.; por. Olszewski, Mieczysław (1995). *Biblioteka AWSD w Białymstoku*. W: Hołodok, Stanisław red. (1995). *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne...*, s. 115.

⁵ Hołodok, Stanisław (1995). *Wydział Teologiczny...*, s. 46-70.

⁶ Por. Olszewski, Mieczysław (1995). *Biblioteka AWSD...*, s. 115.

interesującą pracą dla bibliotekarzy, a jednocześnie pomogłoby w znacznym stopniu odtworzyć historię tworzenia się biblioteki.

Gdy wydawało się, że i uczelnia i jej biblioteka wyszły niejako na prostą, ten stan stopniowej poprawy został boleśnie przerwany w 1960 roku przez ówczesne władze komunistyczne, kiedy to w czasie wakacji państwowa komisja, kontrolując całe Seminarium, pod pretekstem wrogości wobec systemu państwowego, skonfiskowały znaczną część księgozbioru seminaryjnego. Była to kolejna próba – już u początku lat pięćdziesiątych próbowano uczynić to samo – zlikwidowania Seminarium Duchownego w Białymstoku. W 1961 roku nadszedł nakaz opuszczenia zajmowanego dotychczas gmachu przy ul. Słonimskiej 8, będącego własnością Zgromadzenia Braci Sług Najśw. Maryi Panny⁷ do budynku przy ul. Orzeszkowej, będącego z kolei własnością Sióstr Pasterzanek, bez respektowania czyjejkolwiek własności, stawiając instytucje kościelne wobec faktów dokonanych. Jeżeli nie powiódł się zamiar całkowitego zlikwidowania Seminarium Duchownego, to maksymalnie utrudniono życie studentom teologii i oczywiście wykładowcom. Udział w próbie likwidacji brały także władze oświatowe i kuratorium, gdyż to ono przysłało samochody do przewiezienia książek do budynku przy ul. Orzeszkowej. Książki znalazły się oprócz tego w innych miejscach: w pomieszczeniach kościoła św. Wojciecha i parafii św. Rocha.

Z ogólną „odwilżą”, jaka nastąpiła za rządów Gierka, uspokoiła się również sytuacja wokół Seminarium. Nie umniejszając trudności, z którymi wciąż borykało się seminarium, dla biblioteki nastąpiły nieco lepsze czasy. Wolno było otrzymywać np. książki i czasopisma z zagranicy, z czego skwapliwie skorzystała biblioteka seminaryjna. Możliwość otwarcia się na zagranicę, ale także porządkowanie biblioteki, było zasługą ówczesnego ordynariusza białostockiego, ks. bpa Henryka Gulbinowicza. Nowy okres w dziejach biblioteki seminaryjnej można zanotować z przyjściem na rektora Seminarium biskupa pomocniczego Edwarda Ozorowskiego w 1979 roku. Od początku jego rektoratu w rocznych sprawozdaniach z działalności AWSD mieściło się zawsze sprawozdanie z pracy biblioteki. Ówcze-

⁷ Pankiewicz, J. (1981). *Dzieje*. W: Ozorowski, Edward oprac. (1981). *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*. Białystok: nakł. Kurii Biskupiej, s. 34.

sny dyrektor biblioteki, ks. Tadeusz Paprocki, zaczął systematycznie porządkować zbiory biblioteczne, dublety książek i czasopism, a także starodruki. Po przedwczesnej śmierci ks. Tadeusza Paprockiego w lutym 1989 roku dyrektorem biblioteki został ks. Mieczysław Olszewski. Wraz z nowo przybyłą i, na pełnym etacie zatrudnioną, siostrą mgr Teresą Chomiczewską ze Zgromadzenia Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej odbywało się dalsze, systematyczne porządkowanie zbiorów. Rozpoczęto od przeprowadzenia inwentaryzacji biblioteki, która wykazała ogromne braki w zasobach, ponad tysiąc książek na ówczesny stan w 1989 roku około 27 000 woluminów. Było to wynikiem kilkakrotnego przenoszenia zbiorów, ogólnej dostępności i braku jednorodnego systemu wypożyczania. Wprowadzono zatem rewersy do wypożyczania książek, aż wreszcie na skutek dużej frekwencji i wypożyczania poza bibliotekę, a w związku z tym nieproporcjonalnie dużej ilości wypożyczanych książek i bezpowrotnie do dzisiaj nie odzyskanych, decyzją rektora Seminarium korzystać z księgozbioru można obecnie tylko w czytelniku.

Warto tutaj wspomnieć o staraniach zespołu bibliotecznego, wyeliminowania istniejących braków w zbiorach zarówno czasopism jak i książek. Dlatego podjęto szeroką wymianę dubletów z wielu bibliotekami tak świeckimi jak i kościelnymi, w kraju i także zagranicą. Wymagało to w pierwszym rzędzie zrobienia wykazów własnych dubletów. Pracochłonne zajęcie przyniosło w rezultacie nadzwyczaj pozytywne owoce. Trzeba przyznać, że we wszystkich bibliotekach potraktowano tych, być może niekiedy „natrętnych”, poszukiwaczy z wielką życzliwością. Tak było w Bibliotece Narodowej w Warszawie, w Bibliotekach uniwersyteckich w Lublinie, Warszawie, Krakowie i innych.

Na koniec tego historycznego przeglądu należy wymienić wydarzenie dla biblioteki seminaryjnej o znaczeniu historycznym, a mianowicie wybudowanie osobnego nowoczesnego gmachu biblioteki. Nowe budynki Seminarium Duchownego – z takim wysiłkiem budowane w stanie wojennym zostały oddane do użytku na rozpoczęcie roku akademickiego 1984/85. Poprzednie władze komunistyczne nie pozwoliły jednak na wybudowanie takiego kompleksu budynków Seminarium Duchownego z salami wykładowymi, rektoratem, własnym samodzielnym gmachem biblioteki. Ten mankament mógł być

naprawiony dopiero później. Miało to miejsce w latach 1994-1997. Pozwolenie Urzędu Miasta Białegostoku na budowę kompleksu budynków bibliotecznych i archiwum diecezjalnego nosi datę 5-go października 1994 rok (GP. I 7351-402/94). Nowy gmach biblioteki wraz z archiwum archidiecezjalnym wybudowano idealnie wkomponowany w istniejący kompleks budynków seminaryjnych obok kościoła św. Wojciecha przy ul. Warszawskiej 46. Pomysł i projekt ks. mgr inż. Jerzego Raczkowskiego, dyrektora ekonomicznego Seminarium, umiejętnie wcielił w życie pan inż. architekt Henryk Toczydłowski. Trzykondygnacyjny gmach magazynów łączy z resztą budynków seminaryjnych podjazd względnie łuk, nad którym znajduje się bardzo widna czytelnia. rektor AWSD, ks. dr Stanisław Hołodok na poświęcenie nowego gmachu zaprosił samego ks. arcybpa, Stanisława Szymeckiego, który dokonał uroczystego aktu poświęcenia podczas inauguracji nowego roku akademickiego dnia 27 września 1997 roku.⁹

2. Księgozbiór biblioteki A WSD

Powstawanie księgozbioru

Powyższe uwagi mówiące nie tylko o uzupełnianiu braków bibliotecznych, ale równocześnie o tworzeniu księgozbioru (istnieje on bowiem od 1945 roku, ponieważ całość biblioteki seminaryjnej pozostała w Wilnie i zaczęto go budować dosłownie od zera) wprowadzają nas w następny rozdział dotyczący już samego księgozbioru. Niewiele pozycji przywieziono „nielegalnie” przemycając z Wilna te książki zwłaszcza, które były wypożyczone i nie zwrócone. Zbiory biblioteczne tworzyły się w takiej sytuacji na podstawie darów przeważnie księży, w tym księży profesorów Seminarium Duchownego. U początków istnienia biblioteki seminaryjnej był wielkim darem cały prywatny zbiór książek ks. arcybpa Jałbrzykowskiego, kiedy ten został zmuszony w 1945 roku opuścić Wilno, ale z możliwością jednakże zabrania własnych rzeczy w tym także biblioteki, a posiadał około 2000 woluminów książek. Wart odnotowania jest fakt, że o nadejściu rzeczy ks. arcybiskupa z Wilna powiadomił żołnierz w polskim mundurze, który mówił tylko po rosyjsku. Wkrótce zaczęły

⁹ Zob. Żukowski, H. (1998). Sprawozdanie z działalności AWSD w Białymstoku w roku akademickim 1997/98. *WKAB* 16, nr 4, s. 194.

napływać dary ze Stanów Zjednoczonych, a zwłaszcza z Francji, przeważnie podręczniki i encyklopedie w językach łacińskim i francuskim. Zapisy testamentalne księży dostarczały wiele dzieł z dziedziny kaznodziejstwa, duszpasterstwa i literatury bieżącej, co wzbogacało zbiory i umożliwiało coraz lepszy dostęp do koniecznej w studiach literatury. Z kronik: Księży Profesorów i Kroniki prowadzonej przez alumnów można czasem się dowiedzieć interesujących acz fragmentarycznych rzeczy o tworzeniu się biblioteki. I tak w pierwszym tomie kroniki obejmującej lata 1955/56 -1958/59 jest krótka notatka: „Z polecenia Ojca Duchownego, opiekuna i dyrektora biblioteki seminaryjnej rozdano (!?) dziś książki i czasopisma po śp. Dziekanie M. Samusionku z parafii Kalinówka Kościelna, jakie wpłynęły na konto biblioteki seminaryjnej.” Inne ciekawe wypowiedzi dotyczące otrzymywanych książek: „Przywieziono książki po śp. Ks. Profesorze Józefie Czerniawskim do Seminarium. Wiele cennych pozycji.”¹⁰ To była informacja z dnia 8 kwietnia 1967 roku. W tydzień później ten sam kronikarz pod datą 15 IV 1967 notuje: „Seminarium otrzymało książki po śp. Ks. proboszczu (...). Niewiele dobrych pozycji”¹¹.

Gdy chodzi o tworzenie się księgozbioru, to łatwiej jest prześledzić jego przebieg od czasu, kiedy w sprawozdaniach z działalności uczelni ujmowano też pracę biblioteki. I tak sprawozdanie z roku 1981/82 podaje liczbę książek, która opiewa na 17741 pozycji¹². Z tegoż sprawozdania można się dowiedzieć również o zawartości zbiorów: „Biblioteka otrzymuje coraz więcej czasopism krajowych naukowych i popularnonaukowych. Z zagranicy przychodzi czterdzieści parę tytułów czasopism w języku niemieckim, francuskim, angielskim i włoskim. Planuje się utworzenie katalogu systematycznego dotyczącego tzw. vilnian, czyli literatury o Wilnie, diecezji wileńskiej i o kresach wschodnich.” Liczba książek wzrastała każdego roku o około tysiąca pozycji, a w roku 1983 o około 2500, gdy doszły książki archiwalne z dawnych depozytów. Powiększanie księgozbioru dokonuje się w przypadku tejże biblioteki poprzez

¹⁰ Por. Olszewski, Mieczysław (1995). *Biblioteka AAWS...*, s. 119.

¹¹ Ibidem.

¹² Hołodok, Stanisław (1982). Inauguracja nowego roku 1982/83 w Archidiecezjalnym Seminarium Duchownym w Białymstoku. *WKAB* 10, nr 4, s. 178.

przekazy testamentalne od osób duchownych. Wynika to stąd, że niejednokrotnie księża posiadają znaczne księgozbiory, które przeznaczają na bibliotekę seminaryjną. Warto wymienić spośród wielu przekazów, nie umniejszając waloru osobistego i wartości naukowej zbiorów żadnego z licznych ofiarodawców, te dla biblioteki może najbardziej cenne. ks. Tadeusz Paprocki, zmarły w styczniu 1989 roku – wieloletni dyrektor seminaryjnej biblioteki – z wykształcenia bibliista, przekazał niezmiernie cenny dar w postaci zbioru książek z dziedziny bibliistyki.¹³ W tym samym roku 1989 przekazano do naszej biblioteki książki po śp. ks. dziekanie krynkowskim, Czesławie Hlebowiczu, wśród nich wiele pozycji popularno-naukowych z tzw. serii „ceramowskiej”.¹⁴ Ks. prałat Cezary Potocki, długoletni kanclerz Kurii Białostockiej, przekazał w testamencie bardzo interesujący i wartościowy dla biblioteki zbiór albumów z podróży papieskich. Po ks. prof. Hipolicie Chruścielu, wykładowcy psychologii i pedagogiki, zmarłym w 1990 roku biblioteka otrzymała wartościowy zbiór książek z dziedzin przez niego wykładanych¹⁵.

W 1991 roku biblioteka wzbogaciła się o znaczną ilość książek i czasopism z dziedziny prawa kanonicznego i cywilnego, m.in. o prawie kompletny powojenny zbiór czasopisma „Apollinaris” wydawanego przez Papieski Instytut Obojga Praw w Rzymie, po zmarłym ks. infułacie Piotrze Maziewskim, z wykształcenia prawniku¹⁶.

Jest rzeczą naturalną, że są stale kupowane nowe nabytki w księgarniach, jak też wprost w wydawnictwach. Biblioteka prowadzi także intensywną wymianę dubletów z wielu bibliotekami polskimi kościelnymi i świeckimi, ale również i z zagranicznymi. Tu chodzi przede wszystkim o wymianę czasopism. Biblioteka seminaryjna proponuje „Studia Teologiczne”, czasopismo naukowe wydawane przez ośrodki naukowe Seminariów Duchownych Metropolii Białostockiej, w zamian za czasopisma innych ośrodków nauko-

¹³ Zabielski, Jan (1989). Inauguracja roku akademickiego 1989/90 w AWSD w Białymstoku. *WKAB* 17, nr 3, s. 104.

¹⁴ Ciereszko, Henryk (1990). Inauguracja roku akademickiego 1990/91 w Archidiecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Białymstoku. *WKAB* 18, nr 4, s. 103.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Ciereszko, Henryk (1991). Inauguracja roku akademickiego 1991/92 w Wyższym Seminarium Duchownym w Białymstoku. *WKAB* 19, nr 3, s. 115.

wych, m.in. także zagranicznych. W poszukiwaniu dubletów biblioteka Seminarium Duchownego w Białymstoku otrzymywała niekiedy bardzo cenne i wartościowe pozycje, jak np. z Biblioteki OO. Franciszkanów w Attendorn w Niemczech sławne już dzieło dotyczące biblistyki H. L. Strack – P. Billerbeck, *Kommenta r zum Neuen Testament aus*

Talmud und Midrasch, sześciotomowe standardowe dzieło, czy też z diecezjalnej biblioteki w Trewirze: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Gdy chodzi o zakup książek i prenumeratę czasopism zwłaszcza zachodnich do końca roku 1999 biblioteka seminaryjna otrzymywała pewną pomoc z charytatywnej instytucji „Kirche in Not.” Niestety, ta pomoc przesunęła się znacznie dalej na Wschód od Polski, stąd finansowanie zagranicznych czasopism stało się dla nas poważnym problemem, biorąc pod uwagę fakt, że Seminarium Duchowne, a wraz z nim i biblioteka utrzymują się wyłącznie z ofiar wiernych. Jakkolwiek biblioteka służy wielu czytelnikom, służy środowisku naukowemu miasta Białegostoku, nie otrzymuje żadnych dotacji, czasem znajdują się nieliczni sponsorzy.

Gdy chodzi o dublety zarówno książek, jak i czasopism, to warto podkreślić, że Biblioteka Seminarium Duchownego, stoi na stanowisku, żeby wymieniać dublety najpierw z bibliotekami naszego, uniwersyteckiego miasta. Pomijając lokalny białostocki patriotyzm, który również odgrywa w tym przypadku swoją rolę, ale z pewnością ma na względzie i dobro studentów i wzbogacenie lokalnych bibliotek podnosząc przez to ich naukowy prestiż. W związku z tym można jako dowody bardzo dobrych kontaktów podać wymianę dubletów z Książnicą Podlaską, z Biblioteką Uniwersytetu w Białymstoku, Wydziałem Humanistycznym tegoż uniwersytetu, z Biblioteką Pedagogiczną.

Profil biblioteki seminaryjnej

Uwzględniając mizerny początek biblioteki seminaryjnej i wszelkie trudności, na jakie napotykała ona w swych krótkich dziejach, powodowanych zewnętrznymi okolicznościami, a przede wszystkim próbami poprzedniego reżymu doprowadzenia uczelni seminaryjnej a wraz z nią i jej biblioteki do zlikwidowania, trudno się spodziewać, aby nagle stała się biblioteką bogatą w zbiory i była na wysokim poziomie fachowym. Jeżeli jej tworzenie się w dużym

stopniu uzależnione było od darów, dodajmy: często od przypadkowych darów, mogła ona porządkować tylko ten materiał, którym dysponowała.

Jaki jest więc profil biblioteki seminaryjnej? Jako podstawowy zbiór należy uwzględnić podręczniki konieczne do studiów filozofii, teologii i dziedzin pokrewnych. Gdy chodzi zaś o literaturę, nazwijmy ją poza podręcznikową, to na pierwszym miejscu znajduje się dziedzina teologii w ogóle. Biblioteka posiada dzieła przedwojenne i bieżącą literaturę teologiczną ukazującą się na rynku księgarskim. Dobrze reprezentowana jest w tej bibliotece literatura z dziedziny filozofii w szerokim tego przedmiotu rozumieniu. Jeden z bogatszych zbiorów stanowi dziedzina historii w pierwszym rzędzie historii kościelnej, ale również i powszechnej. Tu trzeba dodać szczególnie cenną literaturę historyczną dotyczącą regionu białostockiego i archidiecezji wileńskiej. Jest w dalszym ciągu punktem zainteresowania biblioteki w formie zakupów i księgarskich i antykwarycznych do działu zwanego „vilniana”. Inny ważny moment decyduje o kierunku zbierania literatury teologicznej. Chodzi o bliskie sąsiedztwo z Kościołem prawosławnym. Z racji na to, że biblioteka AWSO jest w naszym mieście jedyną teologiczną biblioteką, nie może w niej zabraknąć książek dotyczących Kościołów Wschodnich. Warto tu wspomnieć o zbiorach dotyczących sztuki tak religijnej jak i świeckiej, jeżeli tak można je rozdzielać, bowiem sztuka jest wyrazem ducha ludzkiego, być może raz natchnionego religijnie, innym razem ukazując w niej własne, oderwane od religijnych, przeżycia. Biblioteka posiada zarówno opracowania o twórcach, artystach, epokach i stylach, jak i wydawnictwa albumowe dzieł sztuki, malarstwa, architektury, rzeźby i innych dziedzin sztuki.

Ostatnio biblioteka zaczęła tworzyć nowy dział zbiorów, a mianowicie: dział Dokumentów Życia Społecznego (DŻS). Chodzi tu przede wszystkim o dokumenty z życia kościelnego i dotyczące w pierwszym rzędzie Archidiecezji Białostockiej. Biblioteka posiada także zbiór fonograficzny ponad 500 płyt analogowych przeważnie muzyki klasycznej różnych renomowanych wykonawców, ale częściowo i nagrań muzyki rozrywkowej, niekiedy o wartości historycznej datowanych na lata 30-ste minionego wieku.

Starodruki Biblioteki AWSD

Do jednego z wartościowszych zbiorów Biblioteki AWSD należy zaliczyć dział starodruków. O istnieniu starodruków w posiadaniu parafii farnej, dziś katedralnej, było wiadomo z racji historycznych, istniało bowiem w Białymstoku w XIX wieku Seminarium Duchowne prowadzone przez Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, w latach 1820-1843. Poważniejsze zainteresowanie się archiwaliami i starodrukami było możliwe dzięki inicjatywie ks. bpa Henryka Gulbinowicza za jego rządów archidiecezją białostocką w latach 1970-1976. Zaproszeni przez niego kompetentni ludzie, panowie Stanisław Litak i Wiesław Miller, zajęli się znajdującym się w pomieszczeniach nad zakrystią kościoła katedralnego księgozbiorem biblioteki Księża Misjonarzy, składającym się w przeważającej części ze starych druków XVI-XVIII-wiecznych. Obliczono ilość woluminów opiewającą na liczbę na 1281.¹⁷ W Archiwum Archidiecezji zachowały się natomiast trzy inwentarze biblioteczne misjonarzy z 1820 roku, z 1928 roku i inwentarz bez daty, który musiał być sporządzony po 1836, o czym świadczą księgi o tej dacie wydania, ale z przed 1843 roku, jako datą zamknięcia ukazem carskim seminarium duchownego w Białymstoku.¹⁸ Ta biblioteka była związana z nauczaniem w Seminarium Duchownym założonym dla archidiaconatu białostockiego przez Księża Misjonarzy, przybyłych do naszego miasta w 1806 roku.¹⁹ Archidiaconat białostocki był wydzielony pod specjalną administracją z ówczesnej archidiecezji mohylowskiej. Z samego inwentarza księgozbioru widać wyraźnie, że miał on służyć studentom teologii uwzględniając program nauczania. Na podstawie inwentarzy bibliotecznych można również zaobserwować

¹⁷ O istnieniu biblioteki seminaryjnej Ks. Misjonarzy można było wiedzieć na podstawie archiwum parafii katedralnej. Dlatego może dziwić, że tak kompetentna osoba jak p. Zofia Sokół wymienia w swoich opracowaniach, m.in. w ostatnio wydanej w 1999 roku przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Białymstoku: *Dzieje bibliotek w Białymstoku (od XVIII wieku do 1939)* książce, wiele bibliotek w Białymstoku także wyznaniowe jak żydowskie czy białoruskie, a nie wspomina o bibliotece seminaryjnej, jak na owe czasy wcale znacznej o tej ilości woluminów i nie prywatnej, bo przeznaczonych dla studiujących teologię.

¹⁸ Zob. Olszewski, Mieczysław (1989). Inwentarz biblioteki Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Białymstoku z 1820 roku. *STB* 7, s. 140.

¹⁹ Dąbrowski, Stanisław (1963). *Archidiaconat Białostocki 1808-1842*. Lublin (maszynopis – praca licencjacka).

rozwój biblioteki Księży Misjonarzy. Inwentarz z 1820 roku zawiera 407 pozycji, gdy tymczasem ostatni ten sprzed 1843 roku zawiera już 938 pozycji i jest uporządkowany według działów teologicznych, m.in. Biblia, prawo kanoniczne, dzieła kaznodziejskie. Obecny zbiór starodruków będący w posiadaniu Biblioteki AWSO zawiera w zasadzie ten księgozbiór, który był biblioteką Księży Misjonarzy w XIX wieku. Obecny zbiór starodruków jest historycznie nadzwyczaj interesujący. Już panowie Litak i Miller porządkując zbiór ówczesnie znajdujący się w kościele farnym sugerowali szczególne nim zajęcie się jako materiałem do badań nad dziejami kultury, w tym kultury religijnej, języka polskiego, nauczania religijnego i metod propagowania Biblii, upowszechniania wzorców świętości i w ogóle historii kultury umysłowej tamtej epoki. Należało by dodać jeszcze do tych sugestii badanie czytelnictwa i posiadania bibliotek na podstawie proveniencji książek znajdujących się bardzo różne proveniencje, a m. in. kilka pozycji z biblioteki Branickich, jako że są pozycje z własnoręcznymi wpisami „Contesse Branicka ne Poniatowska”. Jest to z pewnością ślad wypożyczenia przez Izabelę Branicką 172 tomów książek w języku polskim dla parafii białostockiej, o czym wspomina M. Krajewska w swojej pracy.²⁰

Warto wspomnieć o niezwykle frapującym odkryciu w związku ze zbiorem starodruków biblioteki AWSO dotyczącym osoby malarza Branickich, Augustyna Mirysa.²¹ O jego twórczości i zbiorach pisał do Bacciarellego sam król Stanisław August Poniatowski: „Ta kolekcja cała licha jaka jest, zawiera dużo dobrych rzeczy, to jest to, co przypadło mi w udziale po śmierci starego Mierysa z Białegostoku. Jest ciekawe widzieć tam wszystkie jego brewerie wypisywane na grzbiecie druków.”²² Przy tym jest mowa o owych zapiskach Mirysa tylko na książce Vignoli o architekturze, będącej prawdopodobnie własnością Mirysa, gdy tymczasem w Bibliotece AWSO znalazły się inne pozycje książkowe z zapiskami malarza na kartach. W cytowanym artykule są uwzględnione dwie pozycje: Pierre du Mou-

²⁰ Krajewska, Maria (1979). *Biblioteka Izabeli i Jana Klemensa Branickich w Białymstoku*. Lublin, s. 110; por. także: *Teka Glinki* nr 157, s. 14.

²¹ Olszewski, Mieczysław (1990). Augustyna Mirysa zapiski na książkach. *STB* 8, s. 281-290.

²² Cyt. za Szymański, Stanisław (1964). *Sylwester August Mirys*. Wrocław 1964, s. 61.

lin *Bouclier de la foy ou Defense de la Confession de Foy des Eglises Reformees du Royaume de France* i Alberta Radicati *Recueil de pieces curieuses sur les matieres les plus interessantes* z tekstem oryginału i tłumaczeniem. Po zinwentaryzowaniu starych druków okazało się, że biblioteka seminaryjna jest w posiadaniu następujących pięciu książek własności Mirysa z owymi „breweriami”. Że książki te należały do malarza Branickich, nie ulega żadnej wątpliwości, jako że on sam wpisywał: „Ce livre appartient au Capitaine Mirys Peintre...”. Zapiski te jako przyczynek do historii Białegostoku za rządów Branickich czekają jeszcze na swe dalsze opracowanie.²³

Stan aktualny Biblioteki AWSO w Białymstoku

Temat ten należy zacząć od stwierdzenia przynależności Biblioteki AWSO do Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”, którą oficjalnie zatwierdziła Konferencja Episkopatu Polski dnia 18 marca 1995 roku.²⁴ Biblioteka AWSO należy do Federacji FIDES od roku 1992. „Celem Federacji jest popieranie chrześcijańskiej doktryny, podejmowanie poczynań związanych z ewangelizacją oraz ożywianie duchem chrześcijańskim porządku doczesnego przez usprawnianie działalności polskich bibliotek kościelnych, wdrażanie postępu technicznego a w szczególności komputeryzację prac bibliotecznych” stanowi Statut Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides” w art. 6. Zarząd Główny „Fides” corocznie organizuje spotkania robocze, których owocem jest Biuletyn Bibliotek Kościelnych „Fides”, ukazujący się od roku 1995. Biblioteka AWSO będąc pełnoprawnym członkiem Federacji stara się realizować jej statutowe cele. I tak od 1994 roku po zakupie odpowiedniego sprzętu została podjęta komputeryzacja zbiorów bibliotecznych. W nowym gmachu biblioteki oddanym do użytku w 1997 roku zainstalowano już sieć komputerową, tak że dane nowych książek są nanoszone na elektroniczne nośniki informacji. Pozostaje jednak jeszcze w użyciu katalog kartkowy do czasu przeprowadzenia całkowitej komputeryzacji. Jednakże już czytelnicy korzystają z katalogowych baz komputerowych. Bibliote-

²³ Zob. Olszewski, Mieczysław (2003). Badania proveniencyjne nad książkami Augustyna Mirysa z Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. *Bibliotekarz Podlaski* 6, s. 3-17.

²⁴ Zob. Dekret Konferencji Episkopatu Polski (1995). *Fides – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1, s. 7.

ka AWSO stosuje komputerowy program biblioteczny „MAK” przyjęty w Federacji „Fides”.

Biblioteka posiada następujące komputerowe bazy danych:

- własne: katalog książek, bibliografię zawartości „Studiów Teologicznych”, katalog prac naukowo-wychowawczych: magisterskich, licencjackich, doktorskich i habilitacyjnych znajdujących się w bibliotece AWSO
- Federacji Bibliotek Kościelnych „Fides”
- Przewodnik Bibliograficzny Biblioteki Narodowej 1978-2001 – kontynuacja PB przez Internet.

Aktualnie skatalogowanych książek w bibliotece (stan zbiorów na dzień 31.12. 2004): druki zwarte 40 700, w tym ok. ¼ rekordów komputerowych; czasopisma ok. 1000 tytułów, z których na bieżąco biblioteka otrzymuje 50 tytułów obcojęzycznych i 300 tytułów polskojęzycznych; starodruki: 1428 jednostek katalogowych. Biorąc pod uwagę liczbę druków zwartych i czasopism, z których jednak wiele czeka na oprawienie, można szacunkowo podać liczbę wszystkich woluminów w Bibliotece AWSO: 60 000.

Zakończenie

Kiedy spojrzysz na krótkie dzieje Biblioteki AWSO, na jej początki i walkę o przetrwanie w trudnych „minionych” czasach i na jej już dzisiaj znaczne zbiory, to trzeba powiedzieć, że przez ten niedługi jej czas egzystencji, jak na bibliotekę naukową, to dokonała się rzecz nadzwyczajna. Gdy ponadto spojrzysz na frekwencję czytelników: studentów teologii i czytelników spoza Seminarium Duchownego, to wyraźnie widać, że ta biblioteka spełnia dobrze swoje zadania. Cieszy nas też i to, że biblioteka seminaryjna dobrze wpisuje się w naukowy krajobraz miasta Białegostoku i regionu, gdy służy zarówno studentom teologii, jak i czytelnikom spoza Seminarium, czego dowodem jest stale wzrastająca liczba osób odwiedzających czytelnię. Można nawet powiedzieć, że spełnia kryteria i jest ona przygotowana do bycia także dobrą biblioteką wydziałową uniwersytetu.